

over meer gegevens kunnen beschikken? Tenslotte betreuren we het, zonder dat dit kritiek inhoudt, dat de schets zo beknopt moest blijven. Maar ondanks deze bedenkingen, we zeiden het reeds, is kennisneming van dit boek zeer aan te bevelen.

G. J. Meijer

J. L. J. Bosmans, *De Nederlander mr. A. R. Zimmerman als commissaris-generaal van de Volkenbond in Oostenrijk 1922-1926* (Nijmegen: Drukkerij Gebr. Janssen B.V., 1973, xvi + 329 blz.).

Het is altijd treffend wanneer een jong geleerde het klaarspeelt vóór zijn dertigste levensjaar te promoveren. In het geval van dr. Bosmans, van wie ik dit uit zijn toegevoegd *curriculum vitae* weet, geldt het eens te meer, daar hij over een bepaald niet gemakkelijke materie een alleszins gaaf boek heeft geschreven. Het is voortreffelijk ingedeeld, helder en met nuance geschreven, voorzien van een personenregister en een samenvatting in het Duits. Nu tegenwoordig de zetduivel zo moeilijk in bedwang te houden is, verdient het een compliment dat drukfouten ontbreken; 'uitwijdingen' op bladzijde 256 voor 'uitweidingen' vormt een uitzondering. Voorts schrijft men de naam van de economist Anton Gijn niet met y, maar dit wordt consequent volgehouden. De illustraties zijn goed gekozen, fraai daarbij de tekeningen, kleine strips eigenlijk, van Oostenrijkse zijde die flitsend iets laten zien van het standpunt van de tegenpartij. Uit dit alles kan bij voorbaat duidelijk zijn dat ik veel waardering heb voor deze Nijmeegse dissertatie die de meesterhand verradt en naar meer, van eenzelfde standaard, doet uitzien. Bosmans stelt ons nog een en ander over Zimmerman in het vooruitzicht en is thans als medewerker aan de Katholieke Universiteit belast met de beschrijving van de parlementaire geschiedenis van Nederland na 1945. De vermelde waardering sluit natuurlijk niet uit dat er punten van discussie overblijven; het valt nauwelijks anders te verwachten in zo een gecompliceerde stof.

Een gecompliceerde maar ook belangrijke stof; het één hangt in dit geval met het ander samen. Men beseft het wanneer men iets nauwkeuriger weet waarover het boek gaat. Van de staatkundige en economische chaos die de Eerste Wereldoorlog achterlaat, vormt de ontbinding van de Oostenrijks-Hongaarse monarchie een onderdeel. Het nieuwe, sterk verkleinde Oostenrijk is het eerste land dat van de jonge Volkenbond steun ontvangt bij zijn reconstructie, toegespitst op de sanering van zijn staatsfinanciën. De daarbij gevolgde methode komt erop neer dat de Oostenrijkse regering een internationale lening uitschrijft ter dekking van begrotingstekorten gedurende twee jaar, waaraan parallel een hervormingsprogramma wordt uitgevoerd dat tot sluitende begrotingen zal leiden. Voor de regeling van de besteding der lening en het toezicht op het hervormingsprogramma treedt een neutrale figuur op namens de Volkenbond, de als burgemeester van Rotterdam bekende mr. A. R. Zimmerman. Het belang van de stof is hiermee zonneklaar, als een facet van de moeizame en weinig geslaagde pogingen om tot stabiele staatkundige en economische verhoudingen in het naoorlogse Europa te geraken. Een algemene vergelijking met wat na de Tweede Wereldoorlog in dit opzicht is geschied, dringt zich op. Een meer Nederlands getinte lijn is de activiteit van landgenoten bij dit soort werkzaamheid, lopend van Zimmerman, Bruins, Pelt naar de meer recente tijd met Liefwinck, Boerma, Witteveen, Van Lennep en Luns, om slechts enkelen te noemen. Dr. Bosmans zou in deze lijn stellig navolging kunnen vinden. Overigens kan men de algemene vergelijking eveneens ten opzichte van een verderaf gelegen verleden maken door zich af te vragen wat

RECENSIES

destijds na Europese oorlogen geschiedde toen nog geen internationale organisatie als de Volkenbond bestond; men stuit dan allicht op de leningactiviteit van grote banken en financiers. Gecompliceerd maar ook aantrekkelijk is de nu en hier behandelde stof door het ineenlopen van talrijke draden, de internationaal staatkundige, de intern Oostenrijkse, de economische op verschillende niveau's en daarbij niet te vergeten het economisch denken, bij voorbeeld over de openbare financiën, ten slotte de menselijke. Terecht plaatst de auteur Zimmerman als commissaris-generaal, zo luidde diens titel, centraal. Maar er zijn natuurlijk nog anderen, een hele wirwar van personen, zaken en cijfers, waarin Bosmans een goede orde heeft geschapen door eerst de politieke en financiële ontwikkeling van Oostenrijk tussen 1918 en 1922, alsmede de benoeming van de commissaris-generaal te schetsen, vervolgens de credietverstrekking aan het land, de ontwikkeling van zijn staatsbudget en de uitvoering van de wederopbouwwet, en als laatste de positie van de commissaris-generaal, de rol van de nationale bank bij de sanering der staatsfinanciën en de opheffing van de controle door de commissaris-generaal.

Aan het onderzoek ligt een uitdrukkelijke beperking ten grondslag die enigermate dubieus is. Met name beoogt de auteur niet de vraag te beantwoorden omtrent het al of niet welslagen van de sanering in financiële zin, alsmede de concrete resultaten en gevolgen ervan (xii); van Franse, economische zijde wordt momenteel aan deze problematiek gewerkt. Deze beperking lijkt in tegenspraak met de keuze van de benadering, vermeld op bladzijde x, dat is de methode te beschrijven die de Volkenbond in Oostenrijk heeft toegepast, om dan na te gaan of de praktijk beantwoordt aan de verwachtingen. Het is echter niet goed in te zien hoe men bij voorbeeld de werkzaamheid van Zimmerman als commissaris-generaal in deze kan beoordelen, kan toetsen aan verwachtingen, zonder over het welslagen der sanering in brede zin een oordeel te vellen. Gelukkig heeft Bosmans zich in het vervolg weinig aangetrokken van de door hemzelf opgeworpen barrière. Natuurlijk mist men wel eens een antwoord op de vraag wat bepaalde maatregelen voor de economie van Oostenrijk betekenden (vergelijk bij voorbeeld 143, 150) maar dat is een ondergeschikt bezwaar tegenover de winst van de beschreven samenhang tussen politiek en economie in deze. Een slotsom ontbreekt bovendien evenmin, waar de schrijver op bladzijde 286 betoogt dat de conclusie van een onderzoek naar de uitwerking van het reconstructieplan op de financiële en economische situatie in Oostenrijk zou moeten luiden dat de voorkeur is uitgegaan naar handhaving van een stabiele geldswaarde en vermindering van de staatsuitgaven boven het gezondmaken der economie in haar totaliteit. Het past evenwel in het economisch denken van die tijd dat het tweede in het verlengde van het eerste lag. Wanneer Bosmans constateert dat de sanering der staatsfinanciën bij het vertrek van Zimmerman (in juni 1926) was bereikt, doch de algemene economische situatie veel te labiel bleef - volgens hem te wijten aan de hierboven vermelde eenzijdige voorkeur - dan rijst bij mij de vraag wat de Volkenbond nog méér had moeten (kunnen) doen? Een Marshall-plan *avant la lettre* lanceren? In de gegeven verhoudingen een onmogelijkheid; men deed al veel maar vanuit de economische denkbeelden van die tijd. Zou het meerdere ook politiek haalbaar zijn geweest? Dat Oostenrijk ten gevolge van de economische wereldcrisis der jaren dertig kapseisde, kan men moeilijk ten detrimente van de Oostenrijkse sanering in de eerste helft der jaren twintig laten gelden; binnen het kader van het economisch systeem was toen optimaal bereikt wat binnen de mogelijkheden lag. Tegen economische calamiteiten waren sterkere volkshuishoudingen evenmin bestand.

Hier zijn wij dan al ver afgeraakt van het werk en de verdiensten van Zimmerman. Het is legitiem dat de aandacht steeds weer naar deze boeiende figuur uitgaat, die eerder al

door het werk van H. J. Scheffer zoveel relief heeft gekregen. Zimmerman (1869-1939), de zoon van de Gidsredacteur, evenals zijn vader vooral literair erudiet, politiek overtuigd van de juistheid der oud-liberale beginselen, was een regent van ijzeren plichtsbeachting, als Rotterdams burgemeester bekend om zijn autoritair optreden, een trek die men bij opvolgers van hem met andere politieke signatuur ook wel aantreft en in deze havenstad blijkbaar van pas komt. Zijn optreden tijdens de revolutiezware dagen van november 1918, toen Zimmerman wilde capituleren vóór er een schot was gevallen, kenschetst de auteur als 'zijn weinig heldhaftige houding' (54), terecht, maar dan wel positief te waarderen, omdat de held uithangen in die situatie zinloos was en het in Zimmerman viel te prijzen dat hij een burgeroorlog en een gezagsvacuüm wilde voorkomen. Zijn reputatie van sterke man is er niet door geschaad. Dat hij Mussolini's fascisme bewonderde (289), verbaast niet maar heeft voor de beoordeling van zijn praktische werkzaamheid geen betekenis; zonder diepergaande analyse werkt het ook ietwat vertroebelend hem te karakteriseren als 'niet meer dan een salon-fascist', zoals de auteur doet (289). Ik zie hem in zijn Oostenrijkse tijd - evenals Bosmans, dacht ik - als de oud-liberaal met autoritaire dispositie, de flinke kerel die men meestal voor dat soort functies zoekt en in die tijd ook in ons bedrijfsleven nogal eens tegenkomt.

Het is fascinerend een dergelijk man door het boek te volgen als de evenwichtskunstenaar op het slappe koord, in zijn relatie tot de Volkenbondsorganisatie, speciaal het Financieel Comité daaruit, tot de internationale geldschietters en natuurlijk tot het zo wankele Oostenrijkse politieke bestel, inclusief de niet van samenwerking blakende ambtenarenwereld. Bosmans geeft ons een evenwichtig beeld van Zimmerman's werkzaamheid en komt tot een afgewogen oordeel, daarbij goed rekening houdend met de heersende opvatting over de beperkte rol van de staat, het geheel nieuwe van de situatie - de ervaringen van een voorganger ontbraken - en de hang naar zekerheid van de crediteuren, die uiteraard niet hun geld weggegooid wilden zien. Mijns inziens terecht verdedigt hij Zimmerman tegen het verwijt, door Oostenrijkse historici gemaakt, van te grote gestrengheid ten opzichte van de Oostenrijkse regering en van een bijdrage tot de polarisatie op politiek gebied die tot de burgeroorlog in 1934 leidde; alsof zonder sanering geen polarisatie zou zijn opgetreden. Hier liet men de commissaris-generaal als zondebok fungeren, een les die toch enigszins uit het verhaal te putten is: na Zimmerman was de naam commissaris-generaal in Oostenrijk taboe omdat deze het symbool werd voor het verlies van onafhankelijkheid. Het is te hopen dat de Oostenrijkse historici een en ander na een halve eeuw wat reëler gaan zien. Bosmans' boek geeft daar alle aanleiding toe.

Joh. de Vries

Albert de Jonghe, *Hitler en het politieke lot van België (1940-1944). De vestiging van een Zivilverwaltung in België en Noord-Frankrijk, I, Koningskwesie en bezettingsregime van de kapitulatie tot Berchtesgaden (28 mei-19 november 1940)* (Mens en tijd verhandelingen; Antwerpen-Utrecht: De Nederlandsche Boekhandel, 1972, 8°, 488 blz.); Fernand Vanlangenhove, *La Belgique et ses garants. L'été 1940. Contribution à l'histoire de la politique extérieure de la Belgique pendant la Seconde Guerre mondiale* (Mémoires de la Classe des Lettres. Collection in 8°, 2e série, LXI, iii; Brussel: Académie royale de Belgique, 1972, 8°, 228 blz.).

Twee studies die een dyptiek vormen van de Belgische politieke geschiedenis in 1940, door tijdgenoten geschreven - wat in beide gevallen voelbaar is -, die zich allebei be-